

Наталія А. Мамонтова
**ТЕНДЕНЦІЇ ФІНАНСУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ
ТА ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

У статті проаналізовано стан та умови фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні. Вказано, що ключовим фактором підвищення технологічного рівня економіки є стимулювання інвестиційної та інноваційної активності. Внесено пропозиції щодо стимулювання фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності.

Ключові слова: інноваційна активність; інвестиційна діяльність; фінансування інноваційної діяльності; інвестиційно-інноваційна політика.

Табл. 4. Літ. 11.

Наталья А. Мамонтова
**ТЕНДЕНЦИИ ФИНАНСИРОВАНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ
И ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ**

В статье проанализировано состояние и условия финансирования инвестиционной и инновационной деятельности в Украине. Указано, что ключевым фактором повышения технологического уровня экономики является стимулирование инвестиционной и инновационной активности. Внесены предложения по стимулированию финансирования инвестиционной и инновационной деятельности.

Ключевые слова: инновационная активность; инвестиционная деятельность; финансирование инновационной деятельности; инвестиционно-инновационная политика.

Natalia A. Mamontova¹
**TRENDS IN FINANCING OF INVESTMENT
AND INNOVATIVE ACTIVITIES**

The article analyzes the current states and conditions for financing of investment and innovative activities in Ukraine. It is shown that the key factor in increasing the technological level of economic development is the stimulation of investment and innovative activities. Propositions are developed and presented concerning the stimulation of investment and innovative activities financing.

Keywords: innovative activity; investment activity; financing innovations; investment and innovation policy.

Постановка проблеми. Аналіз тенденцій і особливостей розвитку національних економічних систем провідних держав світу показує, що важливою складовою успішної державної політики має бути висока привабливість інвестиційної та інноваційної діяльності, націленість на реалізацію позитивних технологічних трансформацій національного господарства, розширення можливостей акумуляції інвестицій. Натомість в Україні досить мало приділяється уваги питанням стимулювання інвестиційної та інноваційної активності, підвищенню привабливості інвестиційного клімату, розвитку інноваційних кластерів. В той же час відновлення економічного зростання можливе лише на основі залучення та ефективного використання інвестицій та інновацій. Тому дослідження проблем фінансування інвестиційної та інноваційної активності представляє значний науковий та практичний інтерес.

Аналіз останніх публікацій. З актуальних питань формування та реалізації політики фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності видається

¹ National University "Ostroh Academy", Ukraine.

чимало наукових праць. Плідно працюють над цією проблематикою С. Захарін [1], Н. Левчук [5], Ю. Радіонов [7], Л. Федулова [8], Л. Шморгун [9] та інші науковці. Проте доцільно поглиблено дослідити механізми фінансування інвестиційної та інноваційної активності з урахуванням наслідків світової економічної кризи, а також удосконалити підходи до формування інвестиційної та інноваційної політики в умовах обмежених можливостей державних фінансів.

Мета дослідження – проаналізувати стан та виявити перспективи фінансування інвестиційної та інноваційної активності як передумови підвищення національної конкурентоспроможності України.

Основні результати дослідження. Ключовою умовою стійкого економічного розвитку є активне залучення та ефективне використання інвестицій. Адже інвестиції є каталізатором економічної діяльності, а відтак – і утворення доданої вартості. В той же час сучасна економічна парадигма передбачає, що зростання має відбуватися на інноваційній основі. Починаючи з останньої чверті ХХ ст. більшість розвинутих країн перейшли на рейки т.зв. інноваційної моделі розвитку, рухаючись до постіндустріальної економіки (тобто до економіки, яка є вищою системою порівняно з індустріальною). Запорукою успіху стали ефективні інвестиції у розвиток людського капіталу, впровадження новітніх технологій, реалізація інноваційних проектів тощо [3, 25].

Дані про обсяг освоєних капітальних інвестицій та джерела їх фінансування представлено у табл. 1.

Таблиця 1. Капітальні інвестиції в Україні, у фактичних цінах, млн грн*

Показник	2010	2011	2012	2013	2014
Усього	189061	259932	263727	247891	204062
% до попереднього року	99,4	118,9	108,5	92,1	75,9
у т.ч. за рахунок:					
- коштів державного бюджету	10952	18395	16530	6244	1511
- власних коштів підприємств і організацій	114964	152279	156149	157122	145884
- кредитів банків та інших позик	23336	42324	42527	36650	17992
- коштів населення на будівництво житла	16176	15103	21975	21770	21366
- інших джерел фінансування	23633	31831	26546	26105	17309

* складено за даними [4].

Протягом 2012–2014 рр. в Україні абсолютний обсяг капітальних інвестицій (у фактичних цінах) зменшується, що свідчить про інвестиційну кризу. За даними Держстату, у 2014 р. в економіці України було освоєно (використано) капітальних інвестицій на суму 204,1 млрд грн, що становить 75,9% від рівня попереднього року (у порівняльних цінах). Спад інвестицій у 2012–2014 рр. став наслідком негативних макроекономічних процесів, викликаних економічною кризою та негативними очікуваннями інвесторів [4].

До 2008 р. абсолютний обсяг капітальних інвестицій щороку зростав, причому досить високими темпами. Відповідно зростали й обсяги інвестування за всіма напрямками, окрім інвестицій в нематеріальні активи (динаміка інвестування нематеріальних активів є нестабільною). У 2009, 2010, 2013 та 2014 рр. індекс інвестицій показав, що обсяг залучених інвестицій у порів-

няльних цінах продемонстрував падіння, відтак, інвестиційний клімат можна назвати незадовільним [9].

Системна фінансово-економічна криза, яка супроводжується значним падінням всіх показників розвитку національної економічної системи, найбільш негативний вплив мала саме на інвестиційну сферу. Своєю чергою, стрімке падіння інвестицій унеможливило відновлення прискорених темпів економічного зростання у середньо- та короткостроковій перспективах, технологічне оновлення промисловості, модернізацію виробничої бази.

Основна частка капітальних інвестицій спрямовується в інвестиції в основний капітал, що притаманно для всіх країн. В Україні досить незначна частка інвестицій спрямовується у нематеріальні активи (2,8–3,5% від загального обсягу капітальних інвестицій протягом 2005–2014 рр.), що свідчить про відсутність передумов для прискорення переходу економіки на шлях широко-масштабної модернізації та інноваційного розвитку.

Проаналізуємо структуру фінансування інвестицій. Розраховані дані про структуру фінансування інвестицій представлено у табл. 2.

Таблиця 2. Структура фінансування капітальних інвестицій в Україні, %*

Показник	2005	2011	2012	2013	2014
Усього	100	100	100	100	100
Кошти державного бюджету	5,8	7,1	6,3	2,5	0,7
Власні кошти підприємств і організацій	60,8	58,6	59,2	63,4	71,5
Кредити банків та інших позик	12,3	16,3	16,1	14,8	8,8
Кошти населення на будівництво житла	8,6	5,8	8,3	8,8	10,5
Інші джерела фінансування	12,5	12,2	10,1	10,5	8,5

* розраховано за даними [4].

Динаміка структури фінансування капітальних інвестицій демонструє протирічливі тенденції. Падають частки державного бюджету (з 7,1% у 2011 р. до 0,7% у 2014 р.) та кредиту (з 16,3% у 2011 р. до 8,8% у 2014 р.), натомість зростає частка коштів населення на будівництво власного житла (з 5,8% у 2011 р. до 10,5% у 2014 р.). Зростала і частка власних коштів підприємств і організацій, що стало закономірним наслідком стрімкого падіння залучення інвестицій за рахунок зовнішніх джерел (бюджету та кредиту). Тенденції фінансування інвестицій в основний капітал за рахунок бюджетів є також протирічливими. Протягом 2000–2008 рр. рівень фінансування інвестицій в основний капітал за рахунок державного бюджету залишався майже незмінним – 5,0–5,6% від загального обсягу інвестицій, за виключенням 2004 р., коли цей показник зафіксовано на рівні 10,5%. Протягом 2000–2008 рр. рівень фінансування інвестицій в основний капітал за рахунок місцевих бюджетів коливався на рівні від 3,7% до 4,7% загального обсягу інвестицій. У 2011–2014 рр. через фінансову кризу роль бюджету поступово зменшувалася [4].

Проаналізуємо тенденції фінансування інноваційної діяльності. За попередніми даними, у 2014 р. інноваційною діяльністю у промисловості займалися 1609 підприємств, або 16,1% обстежених промислових підприємств [4; 7]. На інновації підприємства витратили 7,7 млрд грн, у т.ч. на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 5,1 млрд грн (або 66,5% загального обсягу інноваційних витрат), на внутрішні та зовнішні науково-дослідні

розробки – 1,7 млрд грн (22,8%), на придбання інших зовнішніх знань (придбання нових технологій) – 47,2 млн грн (0,6%), інші витрати становили 0,8 млрд грн (10,1%) [4]. Офіційні статистичні дані про фінансування інноваційної діяльності наведено у табл. 3.

Таблиця 3. Джерела фінансування інноваційної діяльності, млн грн*

Показник	2005	2007	2009	2011	2013
Усього	5751,6	10821,0	7949,9	14333,9	9562,6
у т.ч. за рахунок:					
- коштів державного бюджету	28,1	144,8	127,0	149,2	24,7
- власних коштів підприємств і організацій	5045,4	7969,7	5169,4	7585,6	6973,4
- коштів іноземних інвесторів	157,9	321,8	1512,9	56,9	1253,2
- інших джерел	520,2	2384,7	1140,6	6542,2	1311,3

* складено за даними [2; 6].

Власні кошти підприємств і організацій є важливим джерелом фінансування інноваційної діяльності в довгостроковому періоді, це джерело показало певну адаптивність в період загострення кризи. Тому під час формування державної інноваційної політики вказані властивості власних коштів підприємств і організацій мають братися до уваги, пам'ятаючи, що саме це джерело є найбільш надійним для інвестування проектів, які визначають перспективи технологічного оновлення економіки [8, 145].

Серед видів економічної діяльності лідерами за кількістю інноваційно активних підприємств є виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів та машинобудування. В той же час машинобудування лідирує за кількістю підприємств, які займалися придбанням машин, обладнання та програмного забезпечення [1; 8]. Більшу ніж середня по Україні інноваційну активність демонструють підприємства з виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення, хімічної та нафтохімічної промисловості. А от підприємства добувної, меблевої та целюлозно-паперової промисловостей, видавничої справи є інноваційно пасивними. Це пояснюється, насамперед, різними умовами господарювання в галузях, що викликано дією об'єктивних чинників (прибутковість, стан ресурсного забезпечення, наявність оборотних коштів, традиціями господарювання тощо) [5, 59].

Інноваційна активність є вищою на підприємствах з більшою кількістю працюючих. Крім того, саме на великих підприємствах з кількістю працюючих понад 1000 осіб відбувалися позитивні зміни в інноваційній активності. Інноваційна активність малих промислових підприємств з кількістю працюючих до 50 осіб у 14 разів менша за інноваційну активність підприємств з кількістю працюючих понад 5000 осіб. Іншими словами, великі підприємства демонструють порівняно більшу схильність до впровадження інновацій. Це і не дивно, адже такі суб'єкти, як правило, створені на базі збудованих за радянські часи високопотужних машинобудівних заводів, що випускають унікальну (у т.ч. найкращу у світі) продукцію. Для багатьох таких підприємств розробка і впровадження інновацій є не лише умовою збереження конкурентоздатності, а й технологічною необхідністю [1, 280].

Визначимо структуру фінансування інноваційної діяльності, розраховані дані представлено у табл. 4.

Таблиця 4. Структура фінансування інноваційної діяльності, %*

Показник	2005	2007	2009	2011	2013
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
у т.ч. за рахунок:					
- коштів державного бюджету	0,5	1,3	1,6	1,0	0,3
- власних коштів підприємств і організацій	87,7	73,7	65,0	52,9	72,9
- коштів іноземних інвесторів	2,7	3,0	19,0	0,4	13,1
- інших джерел	9,1	22,0	14,4	45,7	13,7

* розраховано за даними [2; 6].

Фінансування інноваційної діяльності за рахунок бюджетного ресурсу має нестійкий характер (у 2006, 2008, 2013 рр. порівняно з попередніми роками зафіксовано збільшення частки бюджетних коштів у загальному обсязі фінансування інноваційної діяльності, а у 2007, 2009, 2014 рр. – зменшення). Вказане може свідчити про відсутність пріоритетів бюджетної політики щодо фінансування інновацій. Однією з причин цьому є відсутність довгострокової бюджетної стратегії, а також ефективного механізму середньострокового планування бюджетів [8, 290].

Кількість інноваційних підприємств, які здійснювали інвестиційні витрати на дослідження і розробки, має тенденцію до падіння. Це доводить, що реальний сектор економіки втрачає стимули до інвестування власних промислових досліджень і розробок – найбільш важливої і значущої складової інноваційного процесу. Кількість інноваційних підприємств, які здійснювали інвестиційні витрати на придбання інноваційних технологій та науково-дослідних розробок починаючи з 2006 р. постійно знижується (з 1510 підприємств у 2005 р. до 1143 підприємств у 2013 р.) [2].

Показники інноваційної активності в промисловості України не відповідають сучасним світовим тенденціям: якщо в Україні рівень інноваційної активності становить 16,8% (дані за 2013 р.), то в розвинутих країнах (Японія, Німеччина) цей показник сягає 65–80% (дані за 2012 р.), а в нових країнах ЄС (Центральна та Східна Європа) – не менше 35% (дані за 2012 р.) [9–11]. Але слід звернути увагу на кілька особливостей.

По-перше, в Україні значна кількість виробничих корпорацій реально займаються інноваційною та науково-технічною (інноваційно-технологічною) діяльністю, інвестують кошти та інші ресурси в реалізацію інноваційних та науково-технічних проєктів, але в статистичній звітності цю діяльність не відображають або відображають з «перекрученнями». Причина цьому на мікрорівні – відсутність досвіду управління інноваційною, науково-технічною та технологічною (інноваційно-технологічною) діяльністю відповідно до сучасної практики менеджменту, в т.ч. проєктного менеджменту (коли інноваційно-технологічна діяльність розглядається як сукупність конкретних проєктів).

По-друге, суб'єкти господарювання не хочуть витратити ресурси на облік інноваційної діяльності, оскільки ця діяльність в більшості випадків не дає права на отримання пільг.

По-третє, слід відмітити відсутність дієвої системи державного стимулювання (включаючи податкові важелі) інноваційно-технологічної діяльності підприємств, тому підприємства не зацікавлені створювати системи моніто-

рингу та аудиту інноваційно-технологічної діяльності. Адже більшість інноваційно активних підприємств позбавлені можливості отримання державної підтримки і тому не вважають за необхідне звітувати про інвестування інноваційно-технологічної діяльності та реалізацію інноваційних проєктів.

Показники загальної інвестиційної та інноваційної активності демонструють слабку кореляцію з показниками макроекономічного розвитку. Основними причинами цього явища є непослідовність політики державної підтримки інвестиційної та інноваційної діяльності, висока «латентність» інноваційних трансформацій (підприємства в переважній більшості не звітують про реалізацію інвестиційно-технологічних проєктів), недосконалість методології обробки відповідних даних.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Національна конкурентоспроможність може бути сформована лише на основі підтримки стійкого економічного зростання, для чого необхідно вжити заходів з підтримки високопродуктивної інвестиційної та інноваційної діяльності. З метою посилення позитивного впливу державної економічної політики на динаміку інвестиційної та інноваційної діяльності необхідно:

- вжити заходів з удосконалення державної бюджетної політики, забезпечивши спрямування додаткових коштів бюджетів на фінансування високо-технологічних проєктів;
- активізувати подання заявок для фінансування інвестиційних та інноваційних пропозицій у структурні фонди та грантові програми ЄС;
- вжити заходів щодо стимулювання інвестиційної діяльності в малому підприємстві (пільгові кредити, спеціальні гранти тощо);
- стимулювання ринкового попиту на інновації і використання концепції «лідуючих» ринків, що передбачає підтримку ринків, найбільш сприйнятливих до нововведень;
- прискорити темпи створення та оновлення інноваційної інфраструктури;
- вжити заходів фіскального стимулювання капіталомістких інвестиційних проєктів;
- створити Державний інвестиційний банк з метою пільгового стимулювання інвестиційних проєктів на пріоритетних напрямках (із жорстким контролем за його діяльністю).

Слід розробити законопроект, в якому мають бути визначені загальні поняття комерціалізації науково-технічних розробок, інновацій і технологій, в т.ч.: правове визначення поняття «комерціалізація науково-технічних розробок, інновацій і технологій»; загальний порядок та способи комерціалізації; заходи стимулювання; правові форми інфраструктурної підтримки комерціалізації.

Доцільно щорічно складати та оприлюднювати Національну доповідь про стан та перспективи інноваційного розвитку України.

У подальшому слід виконати наукові дослідження з проблем державно-приватного партнерства в інноваційній сфері.

1. *Захарін С.В.* Інвестиційне забезпечення інноваційно-технологічного розвитку економіки: Монографія. – К.: КНУТД, 2011. – 344 с.

2. Інноваційна діяльність промислових підприємств України у 2014 році: Експрес-повідомлення Держстату України // www.ukrstat.gov.ua.
3. Інноваційна стратегія українських реформ / А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, А.К. Кінах, В.П. Семиноженко. – К.: Знання України, 2002. – 306 с.
4. Капітальні інвестиції в Україні у 2014 році: Експрес-повідомлення Держстату України // www.ukrstat.gov.ua.
5. *Левчук Н.І.* Формування та використання основного капіталу підприємствами продовольчого комплексу // Вісник Хмельницького національного університету.– 2010.– №5, Т. 2. – С. 57–60.
6. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Статистичний збірник / Відпов. за вип.: І.В. Калачова. – К.: Держстат України, 2014. – 287 с.
7. *Радіонов Ю.Д.* Бюджетні кошти як інвестиційний ресурс України // Економіка України.– 2014.– №9. – С. 35–53.
8. Технологічний імператив стратегії соціально-економічного розвитку України: Монографія / За ред. докт. екон. наук Л.І. Федулової. – К.: ІЕП НАНУ, 2011. – 656 с.
9. *Шморгун Л.Г.* Чи є в Україні інвестиційна політика? // Економіка України.– 2014.– №3. – С. 42–49.
10. *Godfrey, N.* (2008). Why is competition important for growth and poverty reduction? Global Forum VII on International Investment, 27–28 March 2008 // www.oecd.org.
11. *Schoemaker, P.J.H.* (1995). Scenario planning: A toll for strategic thinking. Sloan Management Review, 36: 25–39.

Стаття надійшла до редакції 13.05.2015.